

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दकुटी विहार गुठीको मासिक मुख-पत्र

(आनन्दकुटी विहार गुठीको मासिक मुख-पत्र)

माघ

बर्ष-१

अंक-१०

नें० सं० १०६४

इ० सं० १६७४

वार्षिक ५।-

यो अंकको

-१५०

आणण्डु व्राणि

“चरथ भिक्खवे चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । देसेथ भिक्खवे धर्मं आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं सात्थं सव्यञ्जनं केवल परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ ।”

(महावग—विनयपिटक)

भिक्षुहरू ! बहुजन हितको लागि, बहुजन सुखको लागि, विश्वमाथि दयाको लागि, देव र मनुष्यहरूको हित, सुख र कामको लागि घुम । भिक्षुहरू ! आरम्भ, मध्य र अन्त समयसम्म कल्याण हुने धर्मको अर्थ र भाव सहित उपदेश दिएर सम्पूर्ण परिशुद्ध ब्रह्मचर्यं (धर्म) को प्रकाश पार ।

सम्पादक मंडल—

मिश्र अश्वघोष, श्री वडकृष्ण, ‘भूषण’ श्री न्हुळेबहादुर बज्राचार्य

वर्ष १	आनन्द कुटी	माघ २०३० बुद्ध सम्वत् २५१७	स्वयम्भू	अंक १०
--------	------------	-------------------------------	----------	--------

बुद्धवचनामृत—

जो संधै दोष खोजो हिडछ, यता मित्रता टुटला भनेर चाहि खूब होशियारीसंग व्यवहार गर्छ, त्यो मित्र होइन ।

पिताको काखमा बसेर जसरी पुत्र निस्फिक्की निदाउँछ त्यसै गरी जसको साथमा विश्वासपूर्वक व्यवहार गर्न सकियोस, जसलाई अरुले फोर्नु (छुट्याउन) नसकोस, त्यही सच्चा मित्र हो ।

यदि कोई सुमार्गमा हिडने होशियार र धैर्यवान् साथी मिल्यो भने, तमाम बिध्न बाधासंग सामना गरेर पनि उसंग बस्नु पर्छ ।

(सुत्तनिपात)

पूर्वीय चिकित्सा शास्त्रमा महाभिषग् बुद्धको देन

डा० होमराज बज्राचार्य
पाटन किलनिक

महाभिषगरः श्रेष्ठ शल्यहर्ता निरुत्तरः

अहोषभेषज्यतरुः वलंशध्यापि महारिपुः

(नाम संगीति)

उपनीषद युगमा नेपालको तराईखण्ड (विदेह) कपिलवस्तु राज्यको क्षेत्रीयवंश शाक्य राजकुलमा एक राजकुमारको जन्म भयो । यस राजकुमारको नाम हो पिद्धार्थं गौतम । विश्वमा बौद्ध युगको ज्योति । यस ज्योति फिजिएको युगलाई एशियाको सुवर्णं युग पनि भन्दछन्, कारण वेदयुग पछिको उपनीषद युग अर्थात् आजले २५ सय वर्ष पूर्वदेखि बुद्ध सम्बत्को सुरुवात ताकमा विश्व नै तन्त्र-मन्त्र-जन्म साधनको र सामन्तीय सम्भयता कालमा नेपाल देशको एक राजकुमारको जन्मले एशिया एवं पूर्वीय जगतमा नै ठूलो खलबली मच्चाइ दियो । यस खलबली हिसात्मक क्रान्तिले होइन् सिफे राजकुमार सिद्धार्थको त्याग, तपस्या, एवं बुद्धत्व प्राप्ति पछिको मध्यम मार्गं (मठिम पतिपदो) द्वारा बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय भन्ने मन्त्र गुञ्जायमान भएको बौद्ध दर्शनको अद्वितीय आदर्शले हो । यस दर्शन वास्तवमा भारतीय दर्शनको मूलरूपनै बदल्नुको साथै विश्वको नैतिक मानवमा नै परिवर्तन स्थाइ दियो ।

उपनीषद युगमै विश्वप्रसिद्ध आदि चिकित्सक आत्रेयले पूर्वीय जगतको प्राचिन युगमा ज्ञानको प्रमुख केन्द्र तक्षशिला विश्वविद्यालयमा (अचेल पाकिस्तान रावल-

पिण्डीमा पर्छ) वात, पित्त, कफ त्रिदोषको असन्तुलन अथवा अव्यवस्था या असम्यताले नै विभिन्न प्रकारको पीडा पैदा हुन्छ भन्ने सिद्धान्तलाई जन समक्ष व्यापक रूपमा प्रतिपादन गरे । चिकित्सक आत्रेयले त्यस विश्वविद्यालयमा धेरै चेलाहरूलाई चिकित्साको ज्ञानो पदेश दिएर गएका थिए । आत्रेयका चेलाहरू मध्ये शाक्य राजकुल एवं बौद्ध संघका चिकित्सक जीवक पनि एक हुन् । यो चिकित्सकले गुरुको उपदेश त्रिदोष शिद्धान्तमा पनि शरीर र जीवन सम्बन्धी बुद्धको उपदेश संगम गरी नेपाल लगायत भारत वर्षका तमाम क्षेत्रहरूमा र पूर्वी देशहरूमा व्यापक रूपले प्रचार गरेर गएको प्रमाण बौद्ध साहित्यमा पाइन्छ ।

जीवकको जन्म मगध राज्यको राजधानी राजगृह-मा भएको थियो । यिनी तक्षशिलामा आचार्य चिकित्सक संग चिकित्सा शास्त्रमा ज्ञानोपार्जन गरीसकेर मगध-राज्यमा फर्किसके पछि केही वर्षमानै राजा विभूषित गरिदिए । राज चिकित्सक जीवक एक सफल शल्य-चिकित्सक पनि हुन् भन्ने प्रमाण-उनले आफ्ना अस्यास कालमा गरेका धेरै टाउको र पेटको अपरेशनहरूको वर्णन-बौद्ध त्रिपिटकमा पाइन्छ । जीवक कालान्तरमा बुद्धर बौद्ध संघको चिकित्सक तथा उपासक पनि भए ।

बुद्धले आफुलाई ईश्वर मस्तकैनथे उनी मानिस भएर जन्मे, मानिसै भएर बुद्धत्व प्राप्त गरे, अनि मानिसै भएर मानवमात्रलाई यस भव दुःखलाई पार गर्ने मध्यम मार्ग

देखाई आफ्नो जीवन लीला समाप्त गरे। यसर्थ बुद्धलाई एउटा काल्पनिक ईश्वरको रूपमा बौद्ध पूजा गर्दैमा बुद्धको महान् दर्शन बुझन सकिदैन भन्ने हेतुले बुद्धको निर्वाण पछि बौद्ध अनुयायीहरूले प्रथम संघायनामा बौद्ध मूल सिद्धान्त बुद्ध उपदेशहरूको आधारमा यस संसारमा दुःख र कष्ट एवं समस्यै समस्याले भरिएको छ भन्ने भावमा भावार्थ गर्न लागे। धर्मको प्रयोजन जन्म र मृत्युको अन्तहीन चक्रबाट मुक्ति पाउने उपाय खोज्नु हो भन्ने दिग्दर्शन गर्न लागे। यदि त्यस उपायतिर लागेन भने मनुष्य फेरि फेरि पनि यस संसारमा जन्म लिन्छ अनि मनुष्य कहिले पनि दुःख कष्टबाट मुक्ति पाउन समर्थ हुन सक्दैन भन्ने बुद्ध बचनामृत विषयमा प्रवचन हुन लागे।

हामीले चिकित्साशास्त्रलाई व्यापारिक दृष्टीकोणले नहेरिकन भित्रैदेखि साँच्चै उपकारशास्त्रको रूपमा मनन गरेदेखिन बौद्ध दर्शनमा उल्लेखित अनुरूप भावनाले प्रेरित उद्देश्य उपचार खास्त्रले पनि रोगको रूपमा आउने दुःखलाई संहार गर्ने निति दिलाउँछ। यस नीति अनुसार जन्म र मृत्युको बीचमा आइरहने जीवन चक्रको अनेक उत्सवहरूलाई ख्यालमा राखेर यस बीच आइरहने दुःख कष्टहरूलाई निर्मूल गर्ने उत्तम उपायतिर विशेष ध्यान दिन्छ। हुनत प्रारम्भिक समाजको उपचार नितिमा पनि धार्मिक भावले शरीर मनको शुद्धतामा विश्वास दिलाई अभ्यास गर्ने गरेका थिए। यही लक्ष अनुरूप बौद्ध संघका चिकित्सक जीवकले पनि बुद्धको निर्वाण पछि धार्मिक प्रयोजनले उपचार शास्त्रको उद्देश्य दर्शन सम्बन्धी बोध गराई नालन्दामा बौद्ध समाजमा प्रवचन गरेर गएका थिए। नालन्दा प्रवचन केन्द्र कालान्तरमा अर्थात् हृष्णवर्धन कालमा नालन्दा विश्वविद्यालय, नामले विश्वमा बौद्ध दर्शनको प्रमुख पीठ हुन गयो।

जीवक चिकित्सक मात्र होइनन् बौद्ध संगठनमा धेरै

वर्षसम्म उनको घनिष्ठता भएको कारणले बौद्ध दर्शनको ज्वलन्त आचार्य पनि हुन, भनेर पनि भन्न सकिन्छ। अतः जीवकले उपचार शास्त्रमा जीवनको मूल दर्शन लम्बन्धमा पनि विशेष ध्यान दिई असंख्य, प्रवचन गरेर गएका थिए। जीवक दर्शनले, चरकर सुश्रूत जस्ता महान् विद्वान् चिकित्सकहरू पनि विशेष प्रभावित भएका देखिन्छन्।

तक्षशिलामा चिकित्साशास्त्र अध्ययन कालमा अध्यापक धर्मकीर्तिको तर्क प्रमाणले जीवकलाई पनि निकै प्रभाव पारेको देखिन्छ। अनि मगधराज्यको शाही चिकित्सक भएर पनि उनलाई मनमा शान्ति र चैन मिलेन, कारण यस भव संसारमा दुखै दुःखको समस्याले गर्दा यस दुःखबाट तर्ने मुख्य साधन के हो? भन्ने चिन्तन उमेर बढाई चढाई गएपछि रुन बढेको हो। अन्तमा बुद्ध र बौद्ध संगठनको चिकित्सक भए पछि त रुन बुद्धले एकदिन सफर गर्न जाँदा बाटोमा बुद्धाई (बुढो मानिस), रोग (रोगी मानिस) मृत्यु र मृत व्यक्तिको चिन्हहरूबाट यस विश्वलाई चिन्हे झै जीवकलाई सधै बौद्ध समाजमा घनिष्ठतम भइरहनु पर्दिएरि उनको चिकित्सा कलामा बौद्ध उपदेशले ठूलो प्रभाव पान्यो र चिन्तन मनमा शान्तिको रशिम मिल्यो। मानव मात्रको कल्याणकारी दर्शनले उत्प्रेरीत हुने धार्मिक नीतिका भावनाले विरामीको मानसिक केन्द्रमा ठूलो प्रभाव पर्ने जान्छ अनि यस्ले गर्दा भौतिक शरीरको जीव रसायनतत्व संयोगमा अदृश्य रूपले ठूलो परिवर्तन ल्याई विरामी नातालाई शान्ति गर्न सामर्थ्य हुन जान्छ भन्ने विचार जीवकले बौद्ध संगठन बाटै अनुभव गरेका हुन्। यही तथ्य चरकले पनि ग्रहण गरेको वर्णन आयुर्वेद ग्रन्थहरूमा पाइन्छ। तर यस तथ्यलाई वर्तमान पाञ्चात्य चिकित्सा विधिले पढ्नुले देखिनै वास्ता नगरेको हो वा थाहानै नभएर हो धेरै शताब्दी सम्मन कुनै पनि भयानक रोगलाई क्षणिक आराम दिने हेतुले जवरजस्ती पिडाको कारण र

लक्षणलाई देखाउने प्रयास सिवाय निरूलनै गर्ने लक्ष्यतर्फ ध्यान दिएन। रोगको उन्मुलन सम्बन्धी मनको भावनाप्रति ठूलो आस्था देखाउने उद्देश्य बल्ल मानसिक चिकित्साबिधिले पूर्ति गर्न लागेको देखिन्छ। हुनत यो पूर्ति इसाई पूर्व शताब्दी कालमा न पूर्वीय दर्शनको हावामा हुकेका ग्रीक चिकित्सक हिपोक्रेसले पनि आफ्नो अभ्यासकालमा अभ्यास तथा हर प्रयास गरेर गएका प्रमाणहरू हिपोक्रेटीक विचार संग्रहमा पाइन्छ। यस्तै भारतीय दर्शन एवं बौद्ध मार्गमा प्रभावित भएका यीशु क्रीस्टको टेन कमान्डेमेन्टमा आधारीत क्रिश्चियन साइन्समा पनि नदर्शणाईको होइन। तर पनि वर्तमान चिकित्सा विज्ञानले विज्ञानलाई सारगम्भित पथमा लैजाने दर्शनको भाषा बुझने प्रयास गरेको देखन पाइएको छैन।

बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गर्नु अघि छ्याति प्राप्त गुरुहरू संग अनेक खोज नीतिको अध्ययन गरे। तर पनि उनको चित्त बुझन सकेन। ६ वर्षसम्म तपस्या गरेपछि उनले एकदिन बोधगयामा बोधिवृक्ष मुन्तिर सम्पूर्ण अपवित्रताको उन्मुलन गरे, आफ्नो अन्तस्करण शुद्ध पारे एवं दुःखका विभिन्न जडहरू पत्ता लगाए। अनि ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्त गरे। बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गरेपछि जीवनभर (४५ वर्षसम्म) दुःख र यसको निवारणको वारेमा उपदेश दिए। अर्थात् बुद्धले गंगा मैदानमा मानिसहरूसंग बसी आफ्ना खोजी र ज्ञान वाँडे। अतः वर्तमान युगमा धर्मनै विज्ञान भए बुद्धको उपदेश धर्मको रूपमा संसारमा सर्वप्रथम आविष्कार भएको विज्ञान हो।

बौद्ध दर्शनले शरीर र जीवन सम्बन्धी ज्ञान र विज्ञानलाई विशेष टेवा दिएको छ। चिकित्सा विज्ञान जीवन दर्शनको एक अंगमात्र हो भन्नु न्यायोचित देखिन्छ। बौद्ध दर्शन गौतम बुद्धले मानव मात्रको सबै समस्याप्रति

उन्मुलन हुने गरेरै मानव कल्याण मार्गको अनेक उपदेश दिएर जानु भएको धर्मोपदेश बौद्ध दर्शन हो।

यसर्थ बुद्धलाई बौद्ध साहित्यले बौद्ध दर्शनको पथ प्रदर्शक मात्र होइन प्राणी मात्रको ‘महाभिषग्’ भन्ने पदबीले पनि ठाउँ ठाउँमा सम्बोधन गरिराखेको पाइन्छ। चिकित्सकको मुख्य कर्तव्य कष्ट अथवा दुःख हटाइदिनु हो। दुःख भनेको वास्तवमा रोगनै हो। चरकले पनि रोगलाई दुःखकै अर्को संज्ञा हो भन्ने वर्णन गरेको पाइन्छ।

बुद्धले दुःख अथवा कष्टको व्याख्या गर्दै यसरी भन्नु भएको छ—“रूप, वेदना, सञ्ज्ञा (चेतन्य) संखार (सोचाई) विज्ञान (ज्ञान) यी पाँच समष्टिहरूबाटै मानिस बनेको छ र यिनीहरूमा आशक्ति हुनु नै दुःखका मुल कारणहरू हुन्। यसकारणलाई बुद्ध यसरी उपदेश दिनु हुन्छ। जाति, जरा, व्याधि, मरणको संगठन ‘साथै शोक परिदेव अपियेहि सम्पयोगो पियेहि बिप्पयोगो’ यमिपन्छ नलभति तम्पि दुक्खबं’ अर्थात् चाहेको जस्तो नहुनु पनि सबै दुःखकै समान हुन् भनेर चार महान सत्यतामा भन्नु भएको छ। वास्तवमा यी सबै दुःखका मुलकारण हुन्। चरक अनुसार उपचार शास्त्रले पनि यस समस्यालाई गहन दृष्टिले हेरेको छ। बौद्ध दर्शन अध्ययनले हामीलाई अन्तमा यहि मुलज्ञान प्राप्त हुन्छ—तमाम कष्टको जग्नै आनन्दको इच्छा अथवा कष्टबाट मुक्त हुनु इच्छाकै मात्र प्रलोमन हो। यदि हामी इच्छा भन्दा पर आनन्दको इच्छा एवं कष्टबाट मुक्त हुने इच्छाबाट पनि मुक्त हुन गएमा त्यसबेला चित्त स्थिरताको अवस्थामा पुछ्छौं अनि यहि अवस्था निवान (निवाण) हो।

चिकित्सा शास्त्रमा निर्वाण सम्बन्धी क्लक देखाई चरकले यसरी व्याख्या गर्नु भएको छ “कस्टले त्यस्तो व्यक्तिलाई छुँदैन जसले ज्ञानेन्द्रीय तत्त्वलाई आपनै मनले सम्हाली कार्य र सम्बन्धबाट ज्ञानेन्द्रीय तत्त्व फर्काउने

देखाई आफ्नो जीवन लीला समाप्त गरे । यसर्थ बुधलाई एउटा काल्पनिक ईश्वरको रूपमा बुध पूजा गर्दैमा बुधको महान् दर्शन बुझन सकिदैन भन्ने हेतुले बुधको निर्वाण पछि बौद्ध अनुयायीहरूले प्रथम संघायनामा बौद्ध मूल सिद्धान्त बुध उपदेशहरूको आधारमा यस संसारमा दुःख र कष्ट एवं समस्यै समस्याले भरिएको छ भन्ने भावमा भावार्थ गर्न लागे । धर्मको प्रयोजन जन्म र मृत्युको अन्तहीन चक्रबाट मुक्ति पाउने उपाय खोज्नु हो भन्ने दिग्दर्शन गर्न लागे । यदि त्यस उपायतिर लागेन भने मनुष्य फेरि फेरि पनि यस संसारमा जन्म लिन्छ अनि मनुष्य कहिले पनि दुःख कष्टबाट मुक्ति पाउन समर्थ हुन सक्दैन भन्ने बुध बचनामृत विषयमा प्रवचन हुन लागे ।

हामीले चिकित्साशास्त्रलाई व्यापारिक दृष्टीकोणले नहेरिकन भित्रैदेखि साँच्चै उपकारशास्त्रको रूपमा मनन गरेदेखिन बौद्ध दर्शनमा उल्लेखित अनुरूप भावनाले प्रेरित उद्देश्य उपचार खास्त्रले पनि रोगको रूपमा आउने दुःखलाई संहार गर्ने निति दिलाउँछ । यस नीति अनुसार जन्म र मृत्युको बीचमा आइरहने जीवन चक्रको अनेक उत्सवहरूलाई ख्यालमा राखेर यस बीच आइरहने दुःख कष्टहरूलाई निर्मूल गर्ने उत्तम उपायतिर विशेष ध्यान दिन्छ । हुनत प्रारम्भिक समाजको उपचार नितिमा पनि धार्मिक भावले शरीर मनको शुद्धतामा विश्वास दिलाई अध्यास गर्ने गरेका थिए । यही लक्ष अनुरूप बौद्ध संघका चिकित्सक जीवकले पनि बुधको निर्वाण पछि धार्मिक प्रयोजनले उपचार शास्त्रको उद्देश्य दर्शन सम्बन्धी बोध गराई नालन्दामा बौद्ध समाजमा प्रवचन गरेर गएका थिए । नालन्दा प्रवचन केन्द्र कालान्तरमा अर्थात् हर्षवर्धन कालमा नालन्दा विश्वविद्यालय, नामले विश्वमा बौद्ध दर्शनको प्रमुख पीठ हुन गयो ।

जीवक चिकित्सक मात्र होइनन् बौद्ध संगठनमा धेरै

वर्षसम्म उनको घनिष्ठता भएको कारणले बौद्ध दर्शनको ज्वलन्त आचार्य पनि हुन, भनेर पनि भन्न सकिन्छ । अतः जीवकले उपचार शास्त्रमा जीवनको मूल दर्शन लम्बन्धमा पनि विशेष ध्यान दिई असंख्य, प्रवचन गरेर गएका थिए । जीवक दर्शनले, चरकर सुश्रूत जस्ता महान् विद्वान् चिकित्सकहरू पनि विशेष प्रभावित भएका देखिन्छन् ।

तक्षशिलामा चिकित्साशास्त्र अध्ययन कालमा अध्यापक धर्मकीर्तिको तर्क प्रमाणले जीवकलाई पनि निकै प्रभाव पारेको देखिन्छ । अनि मगधराज्यको शाही चिकित्सक भएर पनि उनलाई मनमा शान्ति र चैन मिलेन, कारण यस भव संसारमा दुखै दुःखको समस्याले गर्दा यस दुःखबाट तर्ने मुख्य साधन के हो ? भन्ने चिन्तन उमेर बढाई चढाई गएपछि रुन बढेको हो । अन्तमा बुद्ध र बौद्ध संगठनको चिकित्सक भए पछि त रुन बुधले एकदिन सफर गर्न जाँदा बाटोमा बुद्धाई (बुढो मानिस), रोग (रोगी मानिस) मृत्यु र मृत व्यक्तिको चिन्हहरूबाट यस विश्वलाई चिन्ने ज्ञै जीवकलाई सधैं बौद्ध समाजमा घनिष्ठतम भइरहनु पदार्थिरि उनको चिकित्सा कलामा बौद्ध उपदेशले ठूलो प्रभाव पाएरो र चिन्तन मनमा शान्तिको रसिम मिल्यो । मानव मात्रको कल्याणकारी दर्शनले उत्प्रेरीत हुने धार्मिक नीतिका भावनाले विरामीको मानसिक केन्द्रमा ठूलो प्रभाव पर्न जान्छ अनि यस्ते गर्दा भौतिक शरीरको जीव रसायनतत्व संयोगमा अदृश्य रूपले ठूलो परिवर्तन ल्याई विरामी नातालाई शान्ति गर्न सामर्थ्य हुन जान्छ भन्ने चिचार जीवकले बौद्ध संगठन बाटै अनुभव गरेका हुन् । यही तथ्य चरकले पनि ग्रहण गरेको वर्णन आयुर्वेद ग्रन्थहरूमा पाइन्छ । तर यस तथ्यलाई वर्तमान पाश्चात्य चिकित्सा विधिले पहिले देखिनै वास्ता नगरेको हो वा थाहानै नभएर हो धेरै शताब्दी सम्मन कुनै पनि भयानक रोगलाई क्षणिक आराम दिने हेतुले जवरजस्ती पिडाको कारण र

लक्षणलाई दवाउने प्रयास सिवाय निर्मूलनै गर्ने लक्ष्यतर्फ ध्यान दिएन। रोगको उन्मुलन सम्बन्धी मनको भावनाप्रति ठूलो आस्था देखाउने उद्देश्य बल्ल मानसिक चिकित्सा-बिधिले पूर्ति गर्न लागेको देखिन्छ। हुनत यो पूर्ति इसाई पूर्वं शताब्दी कालमा न पूर्वीय दर्शनको हावामा हुँको क्रीक चिकिस्तक हिप्पोक्रेसले पनि आफ्नो अभ्यासकालमा अभ्यास तथा हर प्रयास गरेर गएका प्रमाणहरू हिप्पोक्रेटीक विचार संग्रहमा पाइन्छ। यस्तै भारतीय दर्शन एवं बौद्ध मार्गमा प्रभावित भएका यीशु क्रीस्टको टेन कमान्डमेन्टमा आधारीत क्रिश्चियन साइन्समा पनि नदर्शनाको होइन। तर पनि वर्तमान चिकित्सा विज्ञानले विज्ञानलाई सारगम्भित पथमा लैजाने दर्शनको भाषा बुझने प्रयास गरेको देखन पाइएको छैन।

बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गर्नु अघि ख्याति प्राप्त गुरुहरू संग अनेक खोज नीतिको अध्ययन गरे। तर पनि उनको चित बुझन सकेन। ६ वर्षसम्म तपर्या गरेपछि उनले एकदिन बोधगयामा बोधिवृक्ष मुन्तिर सम्पूर्ण अपवित्रताको उन्मुलन गरे, आफ्नो अन्तस्करण शुद्ध पारे एवं दुःखका विभिन्न जडहरू पत्ता लगाए। अनि ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्त गरे। बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त गरेपछि जीवनभर (४५ वर्षसम्म) दुःख र यसको निवारणको वारेमा उपदेश दिए। अर्थात् बुद्धले गंगा मैदानमा मानिसहरूसंग बसी आफ्ना खोजी र ज्ञान बढाए। अतः वर्तमान युगमा धर्मनै विज्ञान भए बुद्धको उपदेश धर्मको रूपमा संसारमा सर्वप्रथम आविष्कार भएको विज्ञान हो।

बौद्ध दर्शनले शरीर र जीवन सम्बन्धी ज्ञान र विज्ञानलाई विशेष टेवा दिएको छ। चिकित्सा विज्ञान जीवन दर्शनको एक अंगमात्र हो भन्नु न्यायोचित देखिन्छ। बौद्ध दर्शन गौतम बुद्धले मानव मात्रको सबै समस्याप्रति

उन्मुलन हुने गरेरै मानव कल्याण मार्गको अनेक उपदेश दिएर जानु भएको धर्मोपदेश बौद्ध दर्शन हो।

यसर्थ बुद्धलाई बौद्ध साहित्यले बौद्ध दर्शनको पथ प्रदर्शक मात्र होइन प्राणी मात्रको 'महाभिषष्म' भन्ने पदवीले पनि ठाउँ ठाउँमा सम्बोधन गरिराखेको पाइन्छ। चिकित्सकको मुख्य कर्तव्य कष्ट अथवा दुःख हटाइदिनु हो। दुःख भनेको वास्तवमा रोगनै हो। चरकले पनि रोगलाई दुःखकै अर्को संज्ञा हो भन्ने वर्णन गरेको पाइन्छ।

बुद्धले दुःख अथवा कष्टको व्याख्या गर्दै यसरी भन्नुभएको छ—“रूप, वेदना, सञ्ज्ञा (चेतन्य) संखार (सोचाई) विज्ञान (ज्ञान) यी पाँच समष्टिहरूबाटै मानिस बनेको छ र यिनीहरूमा आशक्ति हुनु नै दुःखका मूल कारणहरू हुन्। यसकारणलाई बुद्ध यसरी उपदेश दिनु हुन्छ। जाति, जरा, व्याधि, मरणको संगठन 'साथै शोक परिदेव अपियेहि सम्पयोगो पियेहि विप्पयोगो' यस्मिन्छ नलभति तम्पि दुक्खं' अर्थात् चाहेको जस्तो नहुनु पनि सबै दुःखकै समान हुन् भनेर चार महान सत्यतामा भन्नुभएको छ। वास्तवमा यी सबै दुःखका मूलकारण हुन्। चरक अनुसार उपचार शास्त्रले पनि यस समस्यालाई गहन दृष्टिले हेरेको छ। बौद्ध दर्शन अध्ययनले हामीलाई अन्तमा यहि मुलज्ञान प्राप्त हुन्छ—तमाम कष्टको जग्नै आनन्दको इच्छा अथवा कष्टबाट मुक्त हुनु इच्छाकै मात्र प्रलोमन हो। यदि हामी इच्छा भन्दा पर आनन्दको इच्छा एवं कष्टबाट मुक्त हुने इच्छाबाट पनि मुक्त हुन गएमा त्यसबेला चित्त स्थिरताको अवस्थामा पुग्छौं अनि यहि अवस्था निवान (निर्वाण) हो।

चिकित्सा शास्त्रमा निर्वाण सम्बन्धी क्लक देखाई चरकले यसरी व्याख्या गर्नु भएको छ “कस्टले त्यस्तो व्यक्तिलाई छुँदैन जसले ज्ञानेन्द्रीय तत्वलाई आफ्नै मनले सम्हाली कार्य र सम्बन्धबाट ज्ञानेन्द्रीय तत्व फर्काउने

गर्नु ।” यही भावमा चरक पूर्वजीवकले बौद्ध दर्शनको आधारमा सबै कष्टको जग हो भन्ने प्रवचन गरेर गएको वर्णन बौद्ध सहित्यमा पाइन्छ । उत्सुकता, कोप, प्रेम, लालसा, उगभावना सबै कष्टका कारण हुन् अनि यसैले शरीरमा पिंडा उत्पन्न गराइ दिन्छ भनी—चरक—भाव प्रकट भएको छ त्यो पनि बौद्ध दर्शनको प्रभाव हो । यी उगभावनाहरूलाई त्याग गर्नु नै तमाम दुःख हटाउने उपाय हुन् ।

बुद्धको बौद्ध दर्शन विश्वकल्याणकारी भावनामा थियो । अतः वहाँले सांसारीक दुःख हटाउने हर प्रयास गरेर जानु भएको थियो भन्ने ज्ञालक जार महान सत्यताको खोजीबाट प्रमाणित हुन्छ । बुद्धको चार महान सत्यतानै सांसारीक भव दुःखबाट तर्ने अमूल्य भेषज्य साधन हुन् ।

बुद्धको चार महान सत्यता अर्थात् महाभिषग् सिद्धार्थको अमूल्य भेषज्य साधन यीनीहरू नै हुन् :—

- १) दुःखबं अरिय सच्चं (दुःखको सत्यता) — यस संसारमा पुनः प्रवेश हुनु नै फेरि सम्पूर्ण दुःखमा डुब्नु हो ।
- २) दुःखबं समुदयं अरिया सच्चं (दुःख अथवा असंन्तुष्टिका कारणहरूको सत्यता) — तृणा, सम्बन्ध इत्य दि दुःख समुदायका कारणहरू हुन् ।
- ३) दुःखबं रोवि अरिय सच्चं (दुःख नासको सत्यता) — दुःखको समुदायलाई तृणा तथा सम्बन्ध इत्यादि नष्ट गरेर निरोध गर्ने सकिन्छ ।
- ४) दुःख निरोव गामिनी पठिपदा अरिय सच्चं (दुःख निवारण तर्फ लैजाने मार्ग सम्बन्धी सत्यता) — हामीमा तृणा नष्ट गर्ने एउटा मध्यम मार्ग छ । त्यो उही मार्ग हो जुन अष्टांगिक मार्ग अथवा अष्टशील नामले प्रचलित आठगुणहरूका मार्ग समाविष्ट छन् ।

अष्टांगिक मार्ग :-

१) सम्यक दृष्टि	२) सम्यक संकल्प
३) सम्यक वाणी	४) सम्यक कर्मान्ति
५) सम्यक आजीविका	६) सम्यक व्यायाम
७) सम्यक स्मृति	८) सम्यक समाधि

प्रथम र द्वितीय मार्ग प्रज्ञा; तृतीय, चतुर्थ र पंचम मार्ग शील; अनि षष्ठम, सप्तम र अष्टम मार्ग समाधि सम्बन्धी मार्ग हुन् ।

यदि यस विश्वका मानवमात्रले बुद्ध उपदेश पालन गर्ने दृढ़ प्रतिज्ञाका साथ अभ्यास गर्दै लगे शोक र दुःख हटाउन समर्थ हुन सक्छौं । शरीर र आत्मा सम्बन्धी दर्शनोपदेश चार जस्ता महान सत्यताको रूपमा दुःख निवारण गर्ने मध्यम मार्ग अभ्यास गर्ने साधन अष्टशील सम्बन्धी मानव मात्रलाई बोध गराएको तरफमा बुद्धलाई महान चिकित्सक अर्थात् महाभिषग् भन्ने उपाधीले विभूषित गराइन्छ ।

बुद्धको उपदेश अनुसार मानव मात्रको चरीत्र उत्तम र सुख प्राप्ती उद्देश्यमा लगाउनु नै धर्मको सार हो । करुणा चरीत्रको स्त्रोत हो अनि आफ्नो चरित्र व्यवहारको भलाई हो । ब्रह्मचर्य, ज्ञान दान, मैत्रि, करुणा हर्षी, उपेक्षा र शान्ति सबै चरित्र विवेक सम्बन्धी नीतिहरू लाई बोद्ध दर्शनले व्यापकता दिएको छ । यसप्रकारको चरित्र विवेक सम्बन्धी दर्शन प्रत्येक चिकित्सक जीवन र शरीर ज्ञानको आचार्य हुनु भन्दा अधि अध्ययन गर्नु नितान्त आवश्यक देखिन्छ । नब्रभने चिकित्सक भौतिक शरीरको दुःखीदास मात्र हो, शरीर र जीवन सम्बन्धी तथ्य बुझने पवित्र कर्मको भोगी भिषग होइन । ★

मन

- सुशीला शाक्य

त्रिशूली

शील पालन गर्नु नै विग्रेको मनको लागि हो । कसैले शील पालन गर्दछ अहिंसा र सत्यताको लागि । तर शील ? के ? सत्य भन्दै असत्य बन्न अधि बढ्ने र बढाउने यो मन ! मन ! शिक्षित भएर पनि अविद्या र अज्ञानतामा पारेर भूल गर्ने र गराउने यो मन । मन ! ‘मुखमा राम राम बगलिमा छुरा’ हुने ज्ञान तैले नै त सिकाउँछस् । तृष्णा उत्पन्न गराई मानवहरूलाई अन्धो पनि त तैले नै गराउँछस् । मन ! पालि साहित्यमा ताँबाट उत्पन्न हुने यस भावनालाई लोभ, द्वेष, मोह, ईर्ष्या, राग र घमण्ड भन्दछन् । जस्ते गर्दा मानवहरू सुख भन्दै दुःखमा परिरहेका छन् । शान्ति भन्दै अशान्तिमा परिरहेका छन् । धर्म भन्दै पाप गर्न अधि बढ्ने भइरहेका छन् । जीवनको मार्ग हेर ! कुन ठाउँमा जानु पर्ने कुन ठाउँतिर जाँदैछस् ? सम्झ ! ब्रह्मचारी बन्ने शील दिनहुँ लिएर पनि त्यसैको विरुद्धमा ज्ञन, परस्त्री वा परपुरुषसित अनावश्यक सम्बन्ध राख्न अधि बढ्ने र बढ्न प्रोत्साहन दिने तै मन । भित्रबाट असत्यबादी भएर पनि बाहिर सत्यबादी भई देखाएर हिङ्गे मन ! यो तेरै करतूत हो । सम्झ ! अज्ञ त्यतिमात्र होइन संकल्प सब विकल्पतिर घचेटी दिने योग्य काम अयोग्य काम गराउने पनि तै नै होस् । असल संगतमा राखिदिने र कुसंगतमा जान प्रोत्साहन र अभिवृद्धि

गराउने पनि तै नै होस् । असल संगतमा राखिदिने आदिबाट शृंगार गर्ने मनोवृत्ति पैदा गरिदिने पनि तै नै होस् । बुद्धको वचन छ—“इन्द्रियहरूमा मन नै मुख्य हो ।” यस्तैलाई भन्दछन् तृष्णा ! मन ! तैले नै प्रोत्साहन दिन्छस् । मन ! होस गर तृष्णा बुद्धको अमृतमय उपदेशको घोर विरुद्धको विषय हो । त्यस्तै अनावश्यक शृंगार गर्ने मनोवृत्ति तृष्णा हो । सुन्दर शृंगार हो । शृंगारबाट तृष्णा रुन बढ्छ र तृष्णाद्वारा नै बन्धन उत्पन्न हुन्छ । जसबाट हानी हुन्छ । यस्कारण मन ! प्राकृतिक संसारमा फर्कि । फर्कि जहाँ त्यस्ता अनावश्यक शृंगार हुँदैन, बनोवटी आँशु र बनोवटी शृंगार हुँदैन ।

मन ! होस् गर, बुद्धको उपदेशमा मन लगाई पालन गर । त्यसै कल्याण हुनेछ मन ! तव देशमा शान्ति र स्वच्छता आउने छ । मन ! यति तै छ मेरो कामना, जा, नवना मानवलाई आशावादी । जुन आशाले गर्दा ती अनजान मानवहरूलाई कुमार्गमा लैजाने छ, दुःखमा पनि लैजाने छ । भ्रान्तिमा पार्ने छ । त्यसैले मन ! सुमार्गमा लैजान असल मार्गतिर प्रोत्साहन दे । दे मन ! असल मार्गतिर मात्र प्रोत्साहन । मानवहरूप्रति सहानुभूति राख, दुःखको मूल कारण तृष्णाबाट बच्चित गरा । यसको निमित्त हे मन ! ताँलाई म विनित गर्दछु ।

मनू व धर्म

चवमि – जे० ई० गुणकेशर

आदकालान अवस्थाय मनूतेगु जीवन असभ्यतालं
जीविका चलेजुया च्वंगु खः । शिष्टाचार धयागु मदु ।
न्हापा न्हापा मनूते व पशुते विचे नाकं व्यवहार पाःगु
खनेमदु । न्हापायार्पि मनूत नं जंगले ब्रुयावै च्वंगु फलफूल
नया जीविका याना च्वन । पशुत नं अथे हे खः । अबले
मनूतय् मने न्हावलें भयं बास कया च्वंगु दु । जंगले
न्ह्याथाय् नं भय व त्रासं मुक्त मजू । छायधाःसा बःला
त्या । बःलामेसिनं बःमलामेसित नुना छोइगु अथवा
बःलामेसिनं बःमलामेसित कोत्यलिगु जुया च्वन । गुबले
सी ध्व सुनानं धाय् मफु । न्हावलें सीगु जक भयं त्राहि
त्राहि जुया च्वने माः ।

अबले जंगले च्वंच्वंपि मनूतसे न्ह्यागु छगु स्वःसाँ आश्रयं
व अद्भुत नक्साँ स्वइगुजुया च्वन, व नं भयभीत जुया
खः । तःमागु सिमा व ततःजागु पहाड खन कि व अजीब
धयागु ध्वीका मकासे थः स्वया नं बल सम्पन्न अदृश्य भूत
समझे ज्वीगु । थःम्हं खनागु न्ह्यागुं छु धका ध्वीका काय्
मफत कि द्यो भा�पा माने याय्गु न्हापायार्पि मनूतय् चलन
खः । थःत मदयेक मगागु मियात नं द्यो भा�पिल । लिपा
जूलिसे साधारण घट्ना नै न्याइगु, सूर्य, तिमिला, नौ,
वाक्य, वइगु आदि नं द्योया प्रभाव धयागु भा�पिया हल ।
थुकथं द्यो माने यायाँ असंख्य द्योत मनूतसे दय्का हल ।
द्योया बारे थुकथं विचाः जुया च्वंबले छमेस्या थः परेजूम्ह
सी धुंकुम्ह छम्ह म्हक्से म्हन । पुनर्जन्मया बारे कल्पना नं
अननिसें शुरु जुल । स्वयं थः बारे नं म्हक्से म्हगुर्लि आत्म
दु धयागु नं विश्वास दया वल । धर्म अथवा पूजा पाठ
विधि न्हापाँ दयावोगु हे थुकथं खः ।

मनूते बुद्धि बुलुं बुलुं विकाश जुया वल ।
शिष्टाचार न्हापाँ प्रचार जूगु वेबिलोनि, इजिप्त, चीन,
भारत आदि देश द्यो माने याःगु धंग न्हूगु तालं जुया वल ।
ऋगः ऋगं चिन्तन शक्ति उच्चति जुया वोलिसे जंगले च्वंपि
मनूतसे विवेक बुद्धि विचाः याना धर्मया भेद दय्का हल ।
उत्तरी भारतया जंगले च्वंपि वैदिक व उपनिषद दर्शन
न्हापा न्हापांयागु धर्म धका विश्वास यायफु ।

थनं लिपा संसारे, मनू व जीवन सम्बन्धी प्रश्न
हल यायेगु पाखे ध्यान तइपि चिन्तकत दया वल । थुपि
चिन्तक वा दार्शनिकत दैवत्यव्यात सिकं मानवत्वव्यात अपो
मान्यता विइगु पक्षपाती खने दया वल । थुगु विचार
धारायार्पि दार्शनिकतेगु जन्म थनि २५०० व ३००० दैया
विचे जूगु खः । (अरावि) पर्सिया देशे सोरो आस्तरी,
चीने कन्फियुसियस व लावोट्रसि, नेपाले गौतम बुद्ध व
भारते महावीर थुपि अबलेया प्रसिद्ध धर्म प्रवतंकत खः ।
थुपि दार्शनिकते पाखे जीवन सम्बन्धी उदार दर्शन व
सदाचारया बारे शिक्षा प्रचार जुल । अमिगु धर्मिक शिक्षा
जन जीवने थ्यंवल सुधार व परिवर्तन ज्वीगु पने मफुत ।
मनूतसे उपर्युक्त शास्ता तयेगु उपदेश शिक्षाय् पुलांगु
संरकार व विश्वाम ल्वाक छयाना प्रयोग यायेगु शुरुयात ।
अथे धयागु थःपिसं अत्यन्त गौरव दृष्टि माने याना च्वनार्पि
गुरुपिनि प्रति द्योया रूये माने यायेगु शुरु जुल । थुकथं
धर्मं न्हूगु छत्रापा ज्वना वल । प्यालेम्हिने उत्पन्न जूम्ह
जेसुस, अरब देशे जन्म जूम्ह मोहमद निम्हसिगु पाखे मेगु
निगू धर्म नं उदय जुल ।

दर्शनवाद लक्ष कया उदय जूगु सिद्धान्तत मनूतेगु

पूजाविधि विश्वासया रूपे परिणत जुल । बौद्ध, हिन्दू, जैन, क्रिस्तियन, सोरो-आष्ट्रियन्, कन्फ्युसियन् आदि रूपं धर्मं दया वल । तर धात्थें धायमाल धाःसा युपि छगू नं दर्शनया रूपे दना मच्चं । छाय् धाःसा न्हृन्हृगु धर्मं धाःसा वं फुकेसनं आदिकालीन द्यो व आत्म दु धयागु विश्वासं थाय् काय् धुंकल ।

थुकथं पुलांगु विश्वासया खै दुसा नं उपरोक्त दार्शनिकतयेगु जीवने छुं आदर्श काय बहगु खैं दु । असि सकले बुद्धिवानपि खः । मानवप्रति असीमित करुणा, समाजय् च्वंगु अन्याय व अत्याचार स्वया सुंक सहयाना मच्चं; सदाचार व नैतिकतायात हे मान्यता बिया च्वन । अर्कि वसपोलपिनिगु शिक्षा प्रचारं लोक उपकार ज्या यक्वं जुल । धर्मं दया वोगुलि मनूतसे कर्तव्य व न्याय धयागु मदयेक मगाःगु खः धका सीका हल । धर्मं मनूतयूत दुशील मजूसे सुचरित्र ज्वी माः धयागु शिक्षा बिया वल याना च्वंगु दु । चारित्र व वारित्र देश स्वया हिला च्वंसा नं समाजयात हित व कल्याण ज्वी कथं नियमं युक्त जुया च्वंगु दु । अर्कि धर्मं मानव समाजया यक्वं सेवा याना मच्चं धाये मज्यू ।

तर धर्मया गुण महान जूसा नं फुकक धर्मे धयाथे न्हापा न्हापांनिसे विश्वास याना वैच्वंगु देव-वाद, आत्म-

वादं साधारण मनूतेत प्रभावित याःसा नं थुकिं दर्शनया महत्व बुलुसे च्वना वल । थुकिं याना धर्मं मनूतेत गुलि ज्याय् खेले दयमाःगु खः अथे मजूसे रुन पंगलथें जुया वल । धर्मया नामे अन्याय व हिंसा याना हल । धर्मं अन्ध-विश्वास व अविद्या बःलाका प्रगतिशील विचार धारायात कोत्यलेगु ज्याभःये जक जुया वल । धर्मया अविवेक पूर्णगु ज्याय् व श्रद्धाय् प्यपुना अर्थ मध्वीका मोहे लाना “श्रद्धा श्रद्धा” जक धाधां धर्मं समाजयात मल्वया वल । उकिं समाज सुधारक विद्वानतसे ‘धर्म अफिम’ (अमल) धका धया तःगु ज्वी माः ।

थौया ससारे नं धर्मं मनूतेगु मने दुने थ्यक दुहाँ वना च्वंच्वगु दु । दार्शनिकतयेगु मुख्य उद्देश्य अन्ध-विश्वासयात मदयेका छोयेगु खःसा नं परम्परागत पुलांगु संस्कार तोःते मफुगुलि याना अन्ध-विश्वासं बचे जुया च्वने मकुर्पि यक्वं दु । अय् जुसा आपालं धयाथे दर्शने अन्ध-विश्वासं थाय् काय् धुंकल । धर्मे धर्मं परस्पर विरोधी जुया वइ च्वंगुलि आः फुकक धर्मयात विरोध याये फुगु विज्ञान छगू जक दु धयागु विश्वास याना च्वर्पि छथ्व नं दया वल । थुपि बुद्धिवार्दिपि खः । अय् जूसा नं न्हापा न्हापाथेतुं लिपा लिपा न मानव समाजय् धर्मया आदर्श-वाद व विश्वास ल्यना हे च्वनीतिनि । ❁

भाय् हियुमि - मैत्री श्रामणेर

नेपाली, चाइनीज व भारतीय लाकां, चण्डल व मोजाया लागी सदां लुमंका दिसँ ।

दबलकाजी तुलाधर
१०/८ लाकां ज्यासः, भोटाहिटी

त्वादेवाः क्वे बुद्धधर्म

— सुरेन्द्र शाक्य, त्रिशूली

अमृत विष, विष अमृत जुल । अकें संसारया विषय बुद्धं बोधि सिमाक्वे खुदें तक दुष्कर चर्या याना ल्वीका काःगु बोधिज्ञान, संसारं मुक्तज्जीवगु लैंपु तर्कं जक याना च्वनीपि तार्किकतय्गु न्ह्योने कने योगर्यपि सुं हे खने मन्त । बुद्ध छाजा निराश जुल । छायथाःसा थःगु उपदेश न अजापिन्त विष प्रतित ज्वी ताल ।

सत्यवादी, प्रगतिवादी मनूत थौं-कन्हेया समाजे म्वाय् थाकुथें बुद्ध-धर्मयात न जुल । मनुखें मनूयात तःधं चीधं मखनीगु, ईश्वर दु धका थःमं यानागु पाप कर्मया फल फुक्क ईश्वरया शरणे वना मोचन ज्वी मखुगु धर्म जुया बल्लात्याया न्ह्योने, शोषकतय्गु संसारे म्वाय् फै मखन । अथे हे थौं क्रिश्वियन, ईस्लाम, हिन्दू व बुद्ध-धर्म परस्पर दुरु व लः मजूसे लः व चिकिंथे पाःगुलि लखय् चिकिंथे थव धर्म न आपालं दुःख कष्ट सहयाना लेहें पुया वैच्वन । अकें हे बुद्ध नेपाःया विभूति जुल । हानं बुद्ध-धर्म अन्तरट्टे अप्वो न्यना वना बुद्ध एशियाया जः (Light of Asia) जुया च्वन । अज्ञ मेकथं धाल धाःसा हिसाप्रतिहिसात्मक विचारं जाःगु अणुपरमाणुया युगे वया नं बुद्ध धर्मं विश्वं हे थः नाला हया च्वन । बुद्ध-धर्मं विश्व कल्याणकारीगु जुया हे उथान्टं लुभिनीयात खन । परन्तु थौं त्वादेवाः क्वे मतं मखः । थुकि सीढु बुद्ध-धर्मं राजनीति मखुसां राजनीतिया प्रभाव थुकियात गावकं लाना च्वगु दु । थजाःगु थासे बौद्ध कला, बौद्ध संस्कृति व बुद्ध-धर्मं चीरकाल तक म्वाका तय्त नेपाःया बौद्धपिंसं गजाःगु पला: छ्रिईमाः धैगु खैय् विचाः याये माला च्वंगु दु ।

नागी गोम्बाया छगू परिचय

— भिक्षु सुमतिसङ्घं

ये देशं भुइजःसि थ्यकेत न्यासिवंसा स्वधीया लै दु । मोटरं जूसा बाधीति बनेवं थ्यं । थनं नागी गोम्बा थ्यकेत तस्वागु डांडा स्वधी गयेमाः । अले नागीया प्रसिद्ध ध्याड़ (गोम्बा) थ्यनी, गनकि वर्तमान खाम देशया आदरणीय पूज्य उग्येनरिम्पोछे महास्थविर विजयाना च्वंगु दु । अन भिक्षु व भिक्षुणी याना अथे हे ४० म्ह सर्वसंघ दु । थनया पूजाविधि थुकथे जुया च्वंगु दु : —

पूर्णिमा व अमावास्याया उपोसथ व्रत च्वनी । दशमी खुनु छोंग् पूजा जुया च्वनीगु दु ।

उक्त थासे भारतया पश्चिम तराईयागु ताल पिहाँ वो । छाय् धाःसा तुरन्त तुरन्त हे खसु व हुस्सु थ्यवा नाप नापं लः सुपाय् तं जाःगुलि थव थाय् सापं न्ह्यायपुसे च्वं । न्ह्याबले जलधारा हायका च्वनीगुथें च्वं ।

धाइगु दु श्रीखण्डया सिमा छमां याना गुं छगूलि श्रीखण्ड बास यानाव्यू । अथे हे शान्त वातावरण जूगूलि थनया वासिन्दातेगु स्वभाव नं स्वेहे यच्चु पिच्चु खवावो ।

बौद्ध पद्धति अनुसार निगु शासन विभाजन याना तःगु दु । साधक तथा शास्त्रज । थुकीमध्ये थनयापि बौद्ध अनुयायित विशेषं याना साधन चर्यासं संलग्न जुया च्वनिगु खः ।

आयं शान्तिदेवं धया विजयागु दु—बौद्धयोगीत अथवा ध्यानप्रियपि न्ह्याबले निरंजन आश्रमे च्वनेगु उत्तम जू । थुगु हे अर्तिकथं थनया परिभ्राजकत निरन्तर निरंजन बने च्वना थःथःगु आश्रमे तल्लीन जुया साधने संलग्न जुया च्वंगु दु ।

Massage for all

—Ven. K. Dhammananda

Even now does the soft, sweet voice of the Buddha sings in our ears And sometimes we perhaps feel a little ashamed because in these past thousands of years, we did not understand him fully and often we only praised his teachings and respect him, but we did not try to practise what he preached. The Buddha's teaching and message have their effect on all people whether they believe in religion or not. His message is for all.

Though the Buddha, the flower of mankind, is no longer in this world, the sweet fragrance and exquisite aroma of his teachings has spread far and wide. Its balmy, diffusing fragrance has calmed and soothed millions. Its ambrosial perfume has heartened and cheered every race which it has penetrated. The reason that his teaching has captured millions of hearts is because it was piloted not by wea-

pons but love and compassion for humanity. Not a drop of blood stains its pure path. Buddhism wins by the warm hand of love, not by the cold hand of fear. Fear of the supernatural and doctrine of everlasting hell will have no place in Buddhism.

During the last 25 centuries since the appearance of the Buddha, many changes have taken place in this world. Kingdoms have risen and fallen; nations have prospered and perished. How ever, today the world has forgotten many of these past civilisations. But the name of the Buddha remains alive and fresh in the minds of millions of people to-day. The Kingdom of Righteousness that he built has yet to be attacked by the enemies and is still prevailing in the minds of all cultured people. His teachings were introduced in order that cultured and civilised societies could live in peace

बुद्धबाट प्रेरणा

— शंकरलाल शेष

प. १ नं. नुवाकोट, कविलास

कालो संसार नरको लागि
जस्को शक्ति उसकै भक्ति भन्दै
सार्थक गर्ने धूर्तको लागि
असह्य सामाजिक कुरीति देखी
भए गौतम बुद्ध बैरागी ।

अन्ध समाज हटाउनको लागि
पर्दा फास गर्दै उदाए
कुशल नेतृत्वको लागि
निल गग्नको बीच
ढाकि राखेको कालो पर्दा फ्याक्त
ति विशाल हृदयी उदाए
एक अटल सूर्य छै ।

सके सके हृदय निरङ्कुशताको पर्दा हटाउन
एक अटल सूर्यले अन्धकार हटाए छैं
आमाको काखबाट यो देशमा जन्मेका छौं
देशको लागि राम्रो काम गर्न सिक्यौं
भने कीर्ति अवश्य लिन सक्छौं
संसारको अगाडि बाच्नु परेको छ ।

मरी बाच्नु भन्दा
बरु जिउँदै बाच्नु परेको छ
भगवानको वास्तविक अनुहार हेन
प्रमाणको अन्वेशण हुनु परेको छ
बुद्धका काम र कीर्ति
अहिले सबैको अगाडि कृ-फलकीन्दू
बुद्धका प्यारा साथीहरू मरी सकेका छन
तर बुद्ध भने अखै छन् ।

and understanding. All of life's most difficult problems could be better understood if we would but try to learn and to practise his teaching. The Buddha's approach to the problems and the suffering of mankind is straight forward.

The Buddha was the greatest

conqueror the world has ever seen. He conquered the world with his infallible weapons of love and truth. His teaching illuminates the way for mankind to cross from a world of darkness, hatred and suffering, to a new world of light, love and happiness.

Sayings of the Buddha

A Religion To Practise

15. This is a religion for one to come and practise but not just to come and believe.

Develop Your Mind

16. As rain penetrates an ill-thatched house, so lust penetrates an undeveloped mind.

Evil-Doer Grieves Everywhere

17. The evil-doer grieves here, he grieves hereafter. He grieves in both worlds. He grieves, he perishes with his own impure deed.

Well-Doer Rejoices Everywhere

18. The well-doer rejoices here, he rejoices hereafter. He rejoices in both worlds. He rejoices, exceedingly rejoices, with his own pure deed.

Results Of Vigilance And Negligence

19. Vigilance is the path to deathlessness, Negligence is the path to death. The vigilant do not die. The negligent are as if dead already.

Real Fool

20. The fool who is aware of his foolishness is wise at least to that

extent. But the fool who thinks himself wise is a fool indeed.

Results Of The Evil Deed

21. So long as an evil deed does not affect the fool, he thinks that it is honey; but when it affects him, then he comes to grief.

Don't Do A Wrong Thing

22. Neither for the sake of oneself nor for the sake of another, should one do wrong; not even for the sake of acquiring wealth, kingdom or children, should one do wrong. Such a one is indeed virtuous, wise and righteous.

Conquer Yourself

23. Though one should conquer a million men in battlefield, yet he, indeed, is the noblest victor who has conquered himself.

Don't Be Idle

24. A useful single day's life of intense effort is better than a hundred years of idleness and inactivity.

बौद्ध गतिविधि

भिक्षु अमृतानन्दलाई बेलायतको निम्नता

आनन्दकुटी विद्यापीठका संस्थापक भिक्षु अमृतानन्दलाई धर्मको विकासमा बेलायतको टेम्पलटन काउन्डेशनका तफ्बाट सन १९७४ को निम्नित प्रदान गरिने पुरस्कारको निम्नित उम्मेदार मनोनयन गर्न चिम्त्याइएको कुरा थाहा भएको छ ।

फाउण्डेशनका सूत्रबाट थाहा भए अनुसार विज्ञान र संस्कृतिका क्षेत्रमा अन्य महत्वपूर्ण पुरस्कारहरू प्रदान गरिए जस्तै यस संस्थाले धर्मको क्षेत्रमा पुरस्कार दिने लक्ष्यले प्रदत्त पुरस्कारको गत वर्ष उद्घाटन भएको हो ।

पुरस्कारको उद्देश्य ईश्वर वा ईश्वरका प्रेम बारे मानवमा बढी जानकारी प्राप्त गर्न नयाँ उपायहरू पत्तालगाउने व्यक्तिहरूप्रति जिज्ञासा बढाउनु हो ।

कटुबही बौद्ध संघयात समर्पण

भक्तपुर कटुबही (बौद्ध समकृत विहार) या फुक हक्कदार गुठिया परिवारपिस थेरवाद भिक्षु संघर्षी तथा बुद्ध धर्म प्रचारया लागी उक्तविहार स्थानीय बौद्ध संघयात समर्पणयागु समाचार हु ।

स्थानीय बौद्ध संघ उक्त विहारे च्वना बुद्ध धर्म प्रचारया ज्या संचालन यायेत भिक्षु विवेकानन्द स्थाविरयात अनुरोध याएगु हु ।

मेगु समाचार कथं हाले हे उक्त विहारे बौद्ध पुस्तकालय व बौद्ध शिक्षालय चालु जूँगु दु । अनिवार पतिकं स्वास्थ्य मिशनरीया अधिशिक्षक श्री अताचिरि पाखें स्वास्थ्य सेवा व स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा बीगु ज्या शुरु जुया च्वांगु दु ।

भिक्षुपि मुनेगु दिं

प्रत्येक पुन्हीबले आनन्दकुटीस सुर्थनिसें न्हिनेस्या ३.४ ताः ईः तक बौद्ध कार्यक्रम जुया च्वांगु दु । बुद्धगुण स्मरण (बुद्धपूजा) उपदेश, भोजनोपरान्त धर्म छलफल व धर्म देशना तथा परित्राण पाठ जुयाच्वांगु दु । उखुनुया दिने भिक्षुपि जक मख अनगारिकापि व उपासक उपासिकापि न मुनेगु ज्या जू । उपासक उपासिकापित भोजनया न प्रबन्ध दु । सकस्यां लहाप विया भोजन याइ ।

हाले हे श्री राजमानया कुतलं स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खलःया तत्वावधाने पुन्ही पतिकं आनन्दकुटी च्वांगु लंका चैत्यपूजा जुयाच्वांगु दु । योमरी पुन्ही खुनु झिङुं गूगु कथं चैत्यपूजा जूगु समाचार दु । थुकी भाग कया ज्ञान लाभ याना नुगः यचुका दिङु उत्तम ज्वी ।

अथे हे अष्टमी खुनु गणमहाविहारे न भिक्षु अनगारिका व उपासक उपासिकापि मुना बुद्ध धर्म प्रचारया ज्या जुया च्वांगु दु । थुकथे भिक्षुपि व उपासक गिनिगु निर्णय अनुसारं प्रत्येक संलहुबले श्रोधः विहारे व अमाइ पतिकं यलया श्री सुमंगल विहारे भिक्षुपि व अनगारिका

तथा उपासक उपासिका पिनिगु मुनेगु ज्या जुया च्वंगु दु ।
छंगु अष्टमीयो बलम्बु विहारि भिक्षुपि व उपासिक उपासि-
सिकापि मुनेगु ज्या मजुया बल धयागु समाचार दु ।

अनिवर्यं रूपं भिक्षुपि मुनेगु मागु दच्छ्या निकः
दु । वर्षावास च्वनेत व वर्षावास सिधेवं खः । श्व संघया
ज्या भगवान बुद्धया पालनिसे चलेजुया वइच्वंगु खः ।

बुद्ध धर्म सेवा संघ

१ मंसीर २०३० स्थानीय श्रीधः विहारे भिक्षु
विवेकानन्द महास्थविरया सभापतित्वे बौद्ध उपासक पिनिगु
मुंज्या जुल । उगु मुनेगु ज्यां “बुद्ध धर्म सेवा सब” धयागु
संस्था छ्यू दयेकेगु निर्णय यात । निर्णय अनुसारं पदाधि-
कारीया ल्यज्या थुकथं जूगु समाचार दु—

धर्मानुशासक भिक्षु विवेकानन्द, सभापति श्री
पंचबहादुर, उपसभापति श्री रत्नबहादुर, सचिव बेखारत्न,
उपसचिव आशाभाइ, कोषाध्यक्ष भक्तलाल । संस्थाया
ज्यासः धर्मश्रिम, बागबजारे ज्वी ।

चन्दा प्रदान

आनन्दकुटी विहारे थाइ बुद्धमन्दिर निर्माणया
लागी चन्दा दाता विनिगु नामावली श्री राजमान उपासक
पाखें प्राप्त जूकथं ।

यशोदा अनगारिका	१०१-
नान्नहेरा	१०१-
लक्ष्मीकुमारी	१।-

बौद्ध तीर्थयात्रीत बोध्यन

भिक्षु सुमण्गलया नेतृत्वे क्षापि १७ रुह बर्मा, थाइ-
लैण्ड, मलेशिया व सिङ्गापुरया बौद्ध तीर्थं यात्रा याना
सकुशल लिथ्यंसु समाचार दु ।

महापरित्राण पाठ

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र चौर विक्रम शाह-
देव सरकारको २९ सौ शुभ जन्मोत्सवको उचलक्षमा पौष
१४ गते स्वभूमिस्थित आनन्दकुटी विहारमा भिक्षु संघद्वारा
महापरित्राण पाठ सम्पन्न भयो ।

मौसूफ सरकारको दीर्घयु र सुस्वास्थ्यको कामना
गर्ने काठमाडौं उपत्यकाका ३० जना भिक्षुहरू उक्त महा-
परित्राणमा सम्मिलित भएका थिए ।

बौद्ध तीर्थयात्रा

धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी श्रीघलको आयो-
जनामा ६० बौद्ध उपासक उपासिकाहरू लुम्बिनी,
कुशीनगर, बुद्धगया, सारनाथ, राजगृह र नालन्दा आदि
सम्पूर्ण बौद्ध तीर्थयात्रा बसेद्वारा पौष ३ गते प्रस्थान गरी
पौष १७ गते सकुशल काठमाडौं फर्के ।

व्यवस्थापक भिक्षु महानाम, प्रकाशक—आनन्दकुटी विहार गुठी, स्वयम्भू, काठमाडौं, नेपाल ।

मुद्रक—नेपाल प्रेस, ६/५९८ शुक्रपर्व, काठमाडौं । (फोन : ११०३२)

“आनन्द भूमिको नियम”

- १) “आनन्द भूमि” आनन्दकुटी विहार गुठीको मासिक मुख-पत्र हो । ‘आनन्द भूमि’ प्रत्येक पूर्णमासा निस्किन्छ ।
- २) यसको वार्षिक चन्दा रु. ५।— अर्ध वार्षिक रु. ३।— एक प्रतिको पचास पैसा जुन महीनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ ।
- ३) बुद्ध-धर्म सम्बन्धी लेख मात्र यसमा छापिने छ ।
- ४) कुनै लेखकद्वारा प्रकट भएको विचारको उत्तरदायी सम्पादक मण्डल हुने छैन ।
- ५) प्रबन्ध सम्बन्धी पत्रव्यवहार र चन्दा व्यवस्थापकको नाममा पठाउनु पर्छ । पत्र व्यवहार गर्दा खेरि आफ्नो ग्राहक संख्या, पूरा नाम र ठेगाना राम्रोसित लेखी पठाउनु पर्छ ।
- ६) पत्रिका नलिने भएको खण्डमा वा आफ्नो ठेगाना हेरफेर गर्नु परेमा एक महीना अगाडि नै व्यवस्थापकलाई सूचना दिइनु पर्छ ।
- ७) कुनै पनि रचना प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादक मण्डल मै रहनेछ ।

आनन्द भूमि कार्यालय
आनन्दकुटी, स्वयम्भू, काठमाडौं ।

विषय सूची

१. बुद्धवचनामृत		१
२. पूर्वीय चिकित्सा शास्त्रमा महाभिषण् बुद्धको देन	—डा० होमराज बज्राचार्य	२
३. मन	—सुशीला शाक्य, त्रिशूली	६
४. मनू व धर्म	—जे० ई० गुणकेशर	७
५. त्वादेवाः क्वे बुद्ध धर्म	—सुरेन्द्र शाक्य, त्रिशूली	९
६. नागी गोम्बाया छागु परिचय	—भिक्षु सुमतिसङ्घ	९
७. Massage for all	—Ven. K. Dhammananda	१०
८. बुद्धबाट प्रेरणा	—शंकरलाल श्रेष्ठ	११
९. Sayings of the Buddha		१२
१०. बौद्ध गतिविधि		१३